

๓. ระบบนิเวศลุ่มน้ำยมตอนบน

แม่น้ำยมมีต้นกำเนิดอยู่บริเวณตอยขุนยวม เทือกเขาผีปันน้ำ ในเขตอำเภอปง และอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ไหลผ่านหุบเขาที่ปกคลุมไปด้วยป่าที่มีความลาดชัน มีพื้นที่ราบริมแม่น้ำเป็นบางตอน ไหลผ่านจังหวัดแพร่ สุโขทัย พิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์ รวมความยาว ๗๓๕ กิโลเมตร

ลุ่มน้ำยมครอบคลุมพื้นที่รับน้ำ ๒๓,๖๑๖ ตร.กม. หรือประมาณ ๑๔,๗๑๐,๐๐๐ ไร่ เป็นพื้นที่ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ๒๘๔,๒๑๘ ไร่ ซึ่งเป็นผืนป่าที่มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้และสัตว์ป่า และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานและใช้ชีวิตอยู่กับป่า

ระบบนิเวศย่อยที่แทรกอยู่ตามผืนป่าที่ชาวบ้านรู้จัก เช่น ป่าเหล่า ป่าพะ ป่าเปิง และสันดอนริมน้ำ เป็นต้น เป็นพื้นที่ซึ่งชาวบ้านได้พึ่งพาพืชผัก เห็ด หน่อไม้ ในการดำรงชีวิตและสร้างความปลอดภัยทางอาหาร ส่วนพืชสมุนไพรให้ความมั่นคงทางด้านสุขภาพกับชาวบ้าน นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้ใช้ประโยชน์จากที่ดินในการทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ ป่าผืนนี้ยังเป็นต้นกำเนิดของแหล่งน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคของชาวบ้าน

ระบบนิเวศลุ่มน้ำยมตอนบนเป็นระบบนิเวศที่มีความสลับซับซ้อน นักวิจัยชาวบ้านได้อธิบายความหลากหลายและความสลับซับซ้อนนี้ด้วยความรู้ท้องถิ่น โดยเน้นระบบนิเวศป่าไม้ และระบบนิเวศแม่น้ำในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม เพื่อให้เห็นถึงลักษณะเด่นของระบบนิเวศย่อยของป่าและแม่น้ำยม

นักวิจัยได้แบ่งระบบนิเวศลุ่มน้ำยม ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

--ระบบนิเวศทางบก--

เป็นการศึกษาระบบนิเวศของป่าไม้ในพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำยม นักวิจัยชาวบ้านได้แบ่งระบบนิเวศย่อยของป่าไม้ ออกตามลักษณะการประโยชน์ของชาวบ้าน มี ๕ ระบบ คือ

๑. ป่าสักทอง (ป่าเบญจพรรณ)

ลักษณะป่ามีต้นสักทองขนาดใหญ่ขึ้นอยู่หนาแน่น และมีไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ขึ้นปะปนอยู่ เช่น ต้นมะกอกป่า ตะเคียน มะค่าโมง ประดู่ ไม้แดง ตะแบก ต้นมะเกลือ ต้นค้ำ ต้นโพธิ์ เป็นต้น นอกจากต้นไม้ขนาดใหญ่แล้วยังมีไม้ประเภทไม้ไผ่ เช่น ไม้ซาง ไม้ไร่ ขึ้นแทรกต้นไม้ใหญ่ทั่วทั้งผืนป่า ทำให้สภาพป่ามีความชุ่มชื้น เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง หมาป่า นกยูง กระจอก บ่าง นก และแมลงนานาชนิด พื้นที่ป่าสักทองมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๒๐,๐๐๐ ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของอุทยานแห่งชาติแม่ยม

ป่าสักทอง

ป่าแพะ

๒. ป่าแพะ (ป่าเต็งรังหรือป่าผลัดใบ)

ลักษณะป่าแพะมีต้นไม้ขนาดใหญ่และเล็กขึ้นปะปนกัน กระจายตัวเป็นหย่อมๆ พันธุ์ไม้ที่พบ เช่น ไม้แดง ไม้เปา ไม้แฉะ ไม้ติง ไม้สมอ เป็นต้น ป่าแพะเป็นป่าไม้ที่ผลัดใบ ในช่วงฤดูแล้งราวเดือนมีนาคม-เมษายน ต้นไม้ทั้งป่าจะผลัดใบทิ้งทั้งต้น ส่งผลให้อากาศในป่าแพะร้อนอบอ้าวตลอดฤดูแล้ง และเป็นพื้นที่ที่เกิดไฟป่าเป็นประจำทุกปี ลักษณะดินตามป่าแพะจะเป็นดินแดงปนกรวดทราย บางแห่งเป็นดินคำปนทราย มีก้อนหินเป็นจำนวนมาก

เมื่ออย่างเข้าฤดูฝนพันธุ์ไม้ก็จะผลัดใบทำให้ป่าแพะเขียวขจีดังเดิม ในช่วงนี้เป็นช่วงที่เห็ดและพืชอาหารชนิดต่างๆ เริ่มออก เช่น ผักหวาน เห็ดถอบ เห็ดโหม่งโกล่ง เห็ดค่าน เห็ดขม้น เห็ดฆ่าห่าง เห็ดน้ำหม้อย เห็ดเครื่องคอกฮาว ผักม้วนหมู ผักม้วนไก่ เป็นต้น ทรัพยากรเหล่านี้ทำให้ป่าแพะมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากป่าแพะเป็นพื้นที่ที่ผัก เห็ด ชนิดต่างๆ ออกมากที่สุด รวมไปถึงไม้ใช้สอยของชาวบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์แล้วแต่มาจากป่าแพะเกือบทั้งสิ้น

การศึกษาพบว่าป่าแพะที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำยมเป็นส่วนใหญ่และเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านส่วนทางด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำยมพบป่าแพะเป็นบางแห่งเท่านั้น เช่น แพะแม่พร้าว แพะแม่ปุง เป็นต้น

ในป่าแพะส่วนใหญ่มักไม่พบสัตว์ขนาดใหญ่ สัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าแพะ เช่น นกยูง อีเห็น กระรอก กระแต บ่าง นก แยก และแมลงต่างๆ

๓. ป่าเหล่า

เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านใช้เป็นพื้นที่ทำไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบสลับเนินเขาเตี้ยๆ สภาพดินเป็นดินปนทรายและมีก้อนหินขนาดเล็กปนอยู่ เมื่อผ่านการปลูกพืชไร่ได้ ๒-๓ ปี สภาพดินเริ่มขาดแร่ธาตุที่ช่วยในการเจริญเติบโต

ของพีชไร่ จากบ้านจะปล่อยพื้นที่แห่งนี้เป็นป่าเพื่อให้ธรรมชาติช่วยปรับสภาพดินให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิมซึ่งจะใช้เวลา ๓-๔ ปี จากนั้นจากบ้านจึงกลับมาทำไร่ในพื้นที่เดิมอีกครั้ง

ปัจจุบันจากบ้านบางส่วนหันไปยึดอาชีพตัดไม้ที่บ้าน ไม่กลับมาทำไร่ทำสวนอีก จึงทำให้ป่าเหล่านี้ต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ขึ้นปะปนไปกับต้นไม้ขนาดเล็ก บางพื้นที่ซึ่งเป็นไร่ทิ้งร้างมาเป็นเวลาหลายปีจะมีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่น ต้นไม้เหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นพืชอาหารของจากบ้าน เช่น ผักแฉ่ว ผักหน้างเกี้ยว ดอกก้าน และเห็ดขาง เห็ดไร่ เป็นต้น

ป่าเหล่านี้ยังเป็นที่อยู่อาศัยและหากินของสัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง หมามป่า กระรอก งู และนก นักวิจัยระบุว่าเมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่แล้วมีช้างป่าออกหากินตามป่าเหล่านี้ด้วย แต่ปัจจุบันนี้ไม่พบแล้ว ป่าเหล่านี้พบสัตว์ป่าอาศัยอยู่ คือ ป่าเหล่าน้างป่าตัว เหล่าห้วยสุ เหล่าสบปี่ เหล่าป่าจี่ และเหล่าแม่พร้าว เป็นต้น

๔. ป่าเปิง

คือป่าที่มีไม้จำพวกไม้ไผ่ชนิดต่างๆ ขึ้นหนาแน่น เช่น ไม้บง ไม้ซาง ไม้ไร่ ไม้เลม และมีไม้ยืนต้นขึ้นแทรกอยู่ตามป่าไผ่ คือ ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ ต้นผักหวาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพันธุ์ไม้ขนาดเล็กขึ้นปกคลุมหน้าดิน

ในช่วงฤดูแล้งประมาณเดือน ๖-๗ (มีนาคม-เมษายน) ต้นไผ่และไม้ยืนต้นจะผลัดใบร่วงหล่นทับถมกันจนทำให้เกิดไฟป่า ซึ่งป่าบริเวณนี้จะโล่งเตียน จากบ้านจึงเรียกว่า “ป่าเปิง” เมื่อย่างเข้าสู่ฤดูฝนราวเดือน ๘ (พฤษภาคม) ต้นไม้ได้รับความชุ่มชื้นจากน้ำฝนก็จะเริ่มผลิใบ ทำให้ผืนป่ากลับมาเขียวขจีอีกครั้ง หมุนเวียนไปตามฤดูกาลเช่นนี้ทุกปี

ป่าเบญจเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้าน เนื่องจากมีพืชอาหารหลากหลายชนิด เช่น หน่อไม้ ผักปูก้า ดอกก้าน ดอกอาว ผักขนมเส้น เห็ดขาว เห็ดไผ่ นอกจากนั้นป่าเบญจยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น ชู่น แล่น หมูป่า เก้ง กระรอก ไก่ป่า นกยูง และนกนานาชนิด

ป่าเบญจส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำยม

๕. สันดอนริมน้ำ

เป็นพื้นที่ที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม สูงจากระดับแม่น้ำช่วงน้ำลดประมาณ ๕๐-๑๐๐ เซนติเมตร สันดอนริมน้ำเกิดจากดิน ทราย และก้อนหินเล็กๆ ที่ถูกพัดพามาตามกระแสน้ำหลากในช่วงฤดูฝน เมื่อถึงฤดูแล้งน้ำลดลงทำให้เกิดสันดอนริมน้ำขึ้น

ชาวบ้านใช้พื้นที่สันดอนในการทำการเกษตรในช่วงหลังน้ำลด

ชาวบ้านจะปลูกถั่วลิสง ถั่วฝักยาว ผักกาด ผักจี้ และยาสูบ

นอกจากนั้นแล้วพื้นที่ริมน้ำที่มีหญ้าขึ้นเป็นจำนวนมากหลังน้ำลดยังเป็นพื้นที่เลี้ยงวัว ควายของชาวบ้าน และยังเป็นแหล่งพืชผักอาหาร เช่น ผักสะหลิด (ผักขจร) ผักหอม ผักชี้เหา ผักกาดเมือง (ผักกาดชิว) ผักเผ็ด ผักชี้ก๋วง รวมไปถึงเป็นที่อาศัยของแมลง เช่น ชี้กุ่ม (จิ้งหรีด) และจักจั่น

การศึกษาพบว่ามีพื้นที่สันดอนที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ ๘ แห่ง คือ

ดอนผาอิง ดอนสบปี่ ดอนสบเต็น ดอนหาดก่าว ดอนเตนแก ดอนห้วยต้นเคาะ ดอนผาแต่น และดอนจำโก้

--ระบบนิเวศทางน้ำ--

งานวิจัยจากบ้านได้ศึกษาระบบนิเวศแม่น้ำยมและลำห้วยสาขา ซึ่งมีความหลากหลายสลับซับซ้อน และมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศทางบก การศึกษาพบว่าระบบนิเวศทางน้ำสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ระบบย่อยดังนี้

๑. วัง

เป็นแหล่งน้ำลึกและนิ่ง ช่วงน้ำตลิ่งจะมีความลึกประมาณ ๕-๘ เมตร โดยความลึกจะขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ของแต่ละวัง วังแต่ละแห่งทอดตัวยาวไปตามลำน้ำไม่น้อยกว่า ๕๐๐ เมตร วังบางแห่งมีความยาวถึง ๓-๔ กิโลเมตร เช่น วังผาอิง (วังยาว) วังหลวง และวังหวาย เป็นต้น

ใต้ท้องน้ำบริเวณวังเป็นดินปนทราย บางวังมีหินและผาขนาดใหญ่ เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งวางไข่ของปลาหลากหลายชนิด เช่น ปลากัง (ปลาคัง) ปลากด บริเวณวังบางแห่งจากบ้านยังใช้เป็นท่าเรือข้ามฝากไปมาระหว่างสองฝั่ง

การศึกษพบว่าแม่น้ำยมในพื้นที่ป่าแม่ยม จากแก่งเสือเต้นถึงแก่งขาม มีวังทั้งหมด ๔๑ แห่ง ได้แก่ วังหลวง วังหวาย วังต้นเพิง วังสบปู้ วังบางป่าดี วังสบห้วยจำกู่ วังมน วังเตนแก วังต้นเคราหะห์ วังผาแต่น วังห้วยเก๊าเลียว วังห้วยบ่อเล่า วังห้วยต้า วังโป่งกิว วังม่วงแตกช้าง วังมน วังผาจับ วังผา วังควาย วังสระกั้น วังข้างต่าย วังก้นหวด วังหาดหอย วังห้วยจั้น วังกว้าน วังห้วยก่าง วังผาอิง วังยาว วังน้ำหยด วังสบเต็น วังมน วังห้วยสี่ วังห้วยป่าไร่ วังห้วยชะหนาม วังเกียน วังโป่งฝาง วังสบปุง วังสบผาหลาด วังสบบั้ง วังจะเข้ และวังผาตูบ

ตัวอย่างวังที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ มีดังนี้

วงห้วยกาง ในช่วงน้ำตมมีความลึกประมาณ ๒.๕ เมตร ยาว ๓๐๐ เมตร อยู่ติดกับหาดผาอิง เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาสองจาวบ้าน มีปลาอาศัยอยู่ เช่น ปลาแกง ปลาปัก ปลาบอกเข็ม ปลาตก ปลาบอกทอง เป็นต้น

วงกว้าน ช่วงน้ำตมมีความลึกประมาณ ๓ เมตร ยาว ๑๐๐ เมตร ใต้พื้นน้ำเป็นหินปนทรายและหินผา เป็นแหล่งวางไข่ของปลา เช่น ปลาแกง ปลาตอง ปลาบอกเข็ม ปลาบอกทอง ปลากัง เป็นต้น ช่วงน้ำตมพื้นที่ริมวงกว้านมีชาวบ้านมาปลูกยาสูบ และเก็บพืชผักที่ขึ้นอยู่ริมน้ำ

วงห้วยจั้น อยู่ติดกับหาดผาข้าง ช่วงน้ำตมมีความลึกประมาณ ๒ เมตร ยาว ๕๐๐ เมตร ใต้พื้นน้ำเป็นหินปนทราย มีปลาอาศัยอยู่ เช่น ปลากด ปลาปักแจ้ ปลาก้วน ปลาแกง เป็นต้น ช่วงน้ำตมมีพืชผักหลายชนิดขึ้นอยู่ริมวงห้วยจั้น และเป็นบริเวณที่พบเห็ดไคร้มากที่สุดเนื่องจากมีต้นไคร้ริมน้ำจำนวนมาก ชาวบ้านจะเข้าไปเก็บเห็ดไคร้ในช่วงเดือนเมษายน

วงหาดหอย ช่วงน้ำตมมีความลึกประมาณ ๓ เมตร ยาว ๘๐๐ เมตร ใต้พื้นน้ำเป็นหิน ทราย และผาขนาดใหญ่ เป็นที่อยู่อาศัยของปลา เช่น ปลาบอกทอง ปลาบอกเข็ม ปลาตอง ปลากัง ปลาแกง ปลาปัก เป็นต้น มีท่าเรือของชาวบ้านที่ใช้ข้ามระหว่างสองฝั่งแม่น้ำยม ในช่วงน้ำตมบริเวณริมฝั่งจะมีเห็ดไคร้และพืชผักต่างๆ ให้ชาวบ้านได้เก็บกินและขาย

๒. หาด

หาด เป็นช่วงที่ลำน้ำจะแคบ กระแสน้ำไหลเชี่ยวและรุนแรง ทั้งฤดูฝนและฤดูแล้ง ก้อนหินทั้งขนาดเล็กและใหญ่จำนวนมาก เป็นที่อาศัยของปลา กุ้ง หอย และปู ช่วงน้ำนองหรือน้ำหลาก น้ำบริเวณหาดจะมีความลึกประมาณ ๒ เมตร ส่วนช่วงน้ำตมน้ำจะลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร

ช่วงฤดูแล้งชาวบ้านสามารถเดินข้ามน้ำเพื่อไปเก็บหาของป่าอีกฝั่งของแม่น้ำยม หรือบางพื้นที่ทำสะพานเพื่อที่จะให้รถยนต์ รถจักรยานยนต์ข้ามไปมาได้

การศึกษาพบว่าในกลุ่มน้ำยมบริเวณตั้งแต่แก่งเสือเต้นไปจนถึงแก่งขาม พบหาคทั้งหมด ๔๒ แห่ง ได้แก่ หาคแก่งขาม หาคห้วยสัก หาคผาตูบ หาคสบบั้ง หาคปูกกระตึก หาคห้วยน้ำจ้ำ หาคผาลาด หาคสบปุง หาคห้วยขนาม หาคโป่งน้ำฮ้อน หาคผานอ หาคสองแคว หาคสบเต็น/หาคน้ำหยัด หาคผาอิง หาคห้วยก่าง หาควังกว้าน หาคผาจ้าง หาคหอย หาคก่าว หาคสะกิ้น หาควังควาย หาคยาว หาคเลื่อน หาคสบห้วยเรียบ หาคก้อม หาคม่วงตาจ้าง หาคกว้านวังกุ่ม หาคห้วยคำ หาคห้วยหม่าเกล้า หาคห้วยแก้วเสี้ยว หาควังผาแต่น หาคสบห้วยต้นเคราะห์ หาคห้วยสบกู่ หาคเต่นแก หาคสบห้วยปุย หาคย่าเกียง หาคห้วยจำแซ่ หาคท่าวัดไซ หาคสบห้วยเค็ด หาคผาลันปีบ หาคทะเล และแก่งเสือเต้น

ตัวอย่างหาคที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์มีดังนี้

หาคผาอิง เป็นช่วงที่ลำนํ้าแคบ กระแสนํ้าไหลเชี่ยวแต่ไม่แรงมากนัก ในช่วงฤดูแล้ง ท้องนํ้ามีหินกรวดเป็นจำนวนมาก ช่วงนํ้าลดมีความลึกประมาณ ๓๐-๕๐ เซนติเมตร ซึ่งชาวบ้านสร้างสะพานไม้ใช้สัญจรไปมาทั้งสองฝั่งในฤดูแล้ง

หาคผาอิงอยู่ระหว่างวังผาอิงและวังห้วยก่าง อยู่ในเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชาวบ้าน ปลาที่พบ เช่น ปลาบอกเฮิม ปลาบอกทอง ปลานํ้าบี้ ปลากด ปลาแซ่หมู ปลามันมุด เป็นต้น

บริเวณริมหาคผาอิงช่วงนํ้าลดชาวบ้านจะเข้าไปหาเห็ดไคร้และผักพื้นบ้าน

หาควังกว้าน ช่วงนํ้าลดมีความลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๒๐๐ เมตร กระแสนํ้าไหลเชี่ยว ท้องนํ้ามีก้อนหินขนาดเล็กและ

ใหญ่ปะปนกัน เป็นที่อยู่อาศัยของปลา เช่น ปลามันมุด ปลาบอกเข็ม ปลากด ปลาปัก ปลาแกง กุ้งฝอย และหอย เป็นต้น

หาดผาข้าง ช่วงน้ำตมมีความลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๒๐๐ เมตร กลางน้ำหินผาขนาดใหญ่ลักษณะคล้ายข้าง จาวบ้านจึงเรียกว่า “หาดผาข้าง” แปลว่าข้าง ท้องน้ำมีก้อนหินขนาดเล็กและใหญ่ปะปนกัน เป็นที่อยู่อาศัยของปลามันมุด ปลาน้ำขี้ ปลาเข็ญ ปลาแกง หอยอีแอม (หอยกาบ) และกุ้งฝอย ริมหาดผาข้างช่วงน้ำตมมีพืชผักขึ้นอยู่ เช่น ผักแฉ่ว ผักสลัด

หาดหอย ในอดีตมีหอยจุบ (หอยขม) และหอยอีแอม (หอยกาบ) เป็นจำนวนมาก จาวบ้านจึงเรียกว่า “หาดหอย” ช่วงน้ำตมมีความลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๐ เมตร ท้องน้ำมีหินขนาดเล็กปนทราย กระแสน้ำไหลไม่แรงมากนัก ปลาที่อาศัยอยู่มี ปลาเข็ญ ปลาน้ำขี้ หอยปู และกุ้งฝอย เป็นต้น

๓. แก่ง

ระบบนิเวศแบบแก่งมีเพียง ๒ แห่ง คือ แก่งเลื้อยเต็น และแก่งขาม เป็นช่วงที่ร่องน้ำแคบ มีหินผาก้อนขนาดใหญ่อยู่ติดกันกลางแม่น้ำเป็นกลุ่ม ท้องน้ำส่วนใหญ่มจะเป็นหินผา น้ำไหลผ่านตามซอกผามีกระแสน้ำจะไหลเชี่ยว รุนแรงตลอดทั้งปีโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน ช่วงฤดูแล้งน้ำจะไหลตามซอกผาแยก เป็นร่องน้ำหลายสาย ต่อจากท้ายแก่งลงไปจะเป็นวังน้ำขนาดใหญ่ น้ำจะลึกและไหลช้า

แก่งจะไหลพ่นน้ำให้เห็นในช่วงฤดูแล้ง มีปลาหลายชนิดอาศัยอยู่ เช่น ปลากังแดง ปลากังหม้อ ปลากด และปลามันมุด ซึ่งเป็นปลาที่ชอบอยู่อาศัยและหากินบริเวณแก่งหรือหาดที่น้ำไหลเชี่ยวโดยใช้ปากดูดติดอยู่กับก้อนหินผา เพื่อกินไคร้หิน ไคร้ผา

แก่งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในช่วงฤดูแล้งอีกด้วย

๔. หลง

มีลักษณะคล้ายกับอ่าวขนาดเล็ก เกิดจากการที่กระแสน้ำเปลี่ยนทางเดินในช่วงน้ำนองหรือน้ำหลาก เมื่อน้ำลดระดับลงทำให้กลายเป็นแอ่งน้ำนิ่งที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำ

หลงมีความลึกประมาณ ๒-๓ เมตร หลงส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่างวังกับหาด หลงในแม่น้ำยมมีจำนวนไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับกระแสน้ำหลากในช่วงฤดูฝนของแต่ละปี เมื่อน้ำเปลี่ยนทางเดินหลายพื้นที่ก็จะทำให้เกิดหลงเพิ่มขึ้น

หลงที่มีมานานหลายสิบปี คือ หลงห้วยบ่อเล่า หลงวังควาย หลงผาอิง และหลงโป่งผาง

หลงเป็นที่อยู่อาศัยและวางไข่ของปลาหลายชนิด เช่น ปลากังหัน ปลาก่อ ปลาดอง ปลาปัก เป็นต้น บริเวณริมหลงยังมีพืชผักที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติให้ชาวบ้านได้เก็บกิน เช่น ผักแว่น ผักสลัด ผักกูด ผักหนอก และผักขี้กวาง เป็นต้น

๕. ลัง

มีลักษณะคล้ายหาด แต่กระแสน้ำไหลช้ากว่าและเขี่ยน้อยกว่า ลังคือบริเวณที่อยู่ระหว่างหาดและวัง ท้องน้ำเป็นหินผาและก้อนหินขนาดกลาง ความลึกประมาณ ๑ เมตร เป็นช่วงที่แม่น้ำมีความกว้างประมาณ ๙-๑๐ เมตร ลังมีความยาวประมาณ ๕๐๐ เมตรขึ้นไป เป็นที่อาศัยของปลา เช่น ปลากังแดง ปลาปัก ปลาบอก เป็นต้น จะสามารถมองเห็นท้องน้ำในลังได้ในช่วงน้ำลด

การศึกษาบั้งในแม่น้ำยมในพื้นที่ป่าแม่ยม ๒ แห่ง ได้แก่
บั้งห้วยผักเสี้ยว บั้งหาดกำว บั้งวังจ้งตาย บั้งห้วยจัน บั้งเก้าแหน และ
บั้งห้วยกำง

๒. ลำห้วยสาขา

ลำห้วยมีความกว้างประมาณ ๑๕-๒๐ เมตร ช่วงน้ำหลาก
มีความลึกประมาณ ๓ เมตร ท้องน้ำของลำห้วยเป็นหินปนทรายหรือ
ดินปนทราย ในเขตป่าแม่ยมมีลำห้วยขนาดใหญ่ เช่น ห้วยแม่พร้าว ห้วยแม่บั้ง
ห้วยแม่สะกั้น ห้วยแม่ปุง ซึ่งจะม่น้ำไหลตลอดทั้งปี ส่วนลำห้วยสาขาขนาดเล็ก
ในฤดูแล้งน้ำจะแห้ง มีน้ำขังบ้างบางแห่ง ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า บวก หรือจำ
พอที่จะสามารถให้คนและสัตว์ป่าได้ใช้ดื่มกินในช่วงฤดูแล้ง เช่น บวกจำแช่
บวกห้วยดำ บวกหม่านิว เป็นต้น

ในช่วงฤดูฝนเมื่อน้ำนองหรือน้ำหลาก ปลาในแม่น้ำยมอพยพ
ขึ้นไปวางไข่ตามลำห้วยสาขา แล้วกลับลงสู่แม่น้ำยมในช่วงน้ำลด ปลาบางชนิด
อาศัยอยู่ในลำห้วยเท่านั้น เช่น ปลากั้ง ปลาคูกเมือง ปลาหลิม ปลาจาด ปลาเอี่ยน
ปลาซิว กุ้งฝอย และหอย เป็นต้น

ชาวบ้านได้เก็บผักพื้นบ้านริมห้วยสาขามาเป็นอาหารและขาย
หมุนเวียนไปตามฤดูกาล เช่น ผักแส้ว ผักหนังก้าง ผักกูด ผักบั้ง ผักสลิต
ผักหอม บอน ผักสลิต และผักบั้ง เป็นต้น

ลำห้วยแม่สะกั้น ห้วยแม่เต็น และห้วยแม่พร้าว ยังเป็นแหล่งน้ำ
สำคัญที่ชาวบ้านใช้ในการอุปโภคบริโภค และทำการเกษตร

ผลการศึกษาพบว่าลำห้วยสาขาของแม่น้ำยมตั้งแต่แก่งเสือเต้น
ไปจนถึงแก่งขาม มี ๒๙ สาย แบ่งเป็นลำห้วยที่อยู่ทางทิศตะวันตก ๑๖ สาย
คือ ห้วยเลิม ห้วยพริกแค้ ห้วยโป่งผาง ห้วยแสงหล้า ห้วยเค็ด ห้วยน้ำจำ
ห้วยบ่อเล่า ห้วยดำ ห้วยยะ ห้วยจัน ห้วยกำง ห้วยสุ ห้วยป่าไร่ ห้วยชะหนาม

ห้วยสบขุ่น ห้วยสบขี้ และลำห้วยที่อยู่ทางทิศตะวันออก ๑๓ สาย คือ ห้วยม่วง ห้วยผาลันบั้ง ห้วยจำแ่ง ห้วยแม่ปุก ห้วยตากปิ่น ห้วยจำกู่ ห้วยต้นเคราะห์ ห้วยเรือบ ห้วยแม่สะกิน ห้วยป่าไร่ ห้วยแม่เต็น ห้วยผาหลาด และห้วยปู่ทิศ

ลำห้วยสาขามีความสำคัญต่อปริมาณน้ำและระบบนิเวศโดยรวมของแม่น้ำยม เป็นสายเชื่อมร้อยความอุดมสมบูรณ์ให้ครอบคลุมไปทั่วผืนป่าแม่ยม สร้างความมั่นคงให้กับวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร และเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ในชีวิตประจำวันมาโดยตลอด